

Т.Д. Арабаджи

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СПОРТСМЕНІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ СПОРТИВНОЇ КАР'ЄРИ

У статті проаналізовано ефективність розробленої педагогічної технології формування готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри. За результатами експериментальної роботи було визначено, що розроблена педагогічна технологія ефективна, вона сприяє більш високому рівню формування відповідної готовності у спортсменів і її впровадження в процес професійної підготовки спортсменів доцільно.

Ключові слова: професійне самовизначення, готовність до професійного самовизначення, закінчення спортивної кар'єри, педагогічний експеримент.

Однією з важливих педагогічних **проблем** сьогодення є підвищення ефективності професійної підготовки спортсменів. В результаті свого розвитку спорт набув різноманітних функцій: виховної, оздоровчої, політичної, комерційної, розважальної та інших, які дають можливість людині реалізувати свій творчий потенціал, а правильно поставлена мета у спорті створює позитивні передумови для вдосконалення здібностей людини протягом усього життя.

Психолого-педагогічні проблеми спортивної діяльності, розвитку особистості спортсмена, підготовки спортсменів до змагань тощо розкривають у своїх працях П.А. Рудик, А.Ц. Пуні, В.М. Мельников, Л.П. Сергієнко, Є.П. Ільїна, А.А. Сидоров, Г.Д. Горбунова та ін.

Аналіз літератури свідчить про значну кількість досліджень у сфері діяльності професійних спортсменів і їхньої підготовки, проте недостатньо дослідженою залишається проблема формування готовності до професійного самовизначення спортсменів після закінчення спортивної кар'єри.

Отже, **метою** статті є аналіз ефективності розробленої педагогічної технології формування готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри.

Перевірка ефективності цієї педагогічної технології здійснювалась під час педагогічного експерименту. У нашому дослідженні педагогічний експеримент був основним методом перевірки поставленої гіпотези дослідження. Проблеми організації та проведення наукових педагогічних досліджень розкрито в роботах [1-4].

Експеримент проводився протягом 2008-2014 рр. у природних умовах і включав три етапи: констатувальний, формувальний і порівняльний.

Метою констатувального педагогічного експерименту було визначення рівня сформованості готовності до професійного самовизначення спортсменів після закінчення спортивної кар'єри і доцільності проведення спеціальної педагогічної роботи для підвищення цього рівня. Методами педагогічного дослідження, що дозволяли

© Т.Д. Арабаджи, 2014

ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ

визначити цей рівень, були: спостереження, анкетування, бесіда, опитування, тестування. Застосування відповідних методів, розроблених критеріїв і показників і дозволяло оцінити у спортсменів рівень сформованості/готовності до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри. Оцінка рівня здійснювалася за трибальною шкалою.

У констатувальному експерименті брали участь 248 осіб за такими видами спорту: баскетбол, легка атлетика, футбол, великий теніс, боротьба, фігурне катання, художня гімнастика, велоспорт, волейбол та ін.

Результати констатувального етапу експерименту за критеріями сформованості/готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз за критеріями розвитку готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри (248 осіб)

Критерії і показники	Рівень розвитку, %		
	Низький	Середній	Високий
<i>Мотиваційно-цільовий критерій</i>			
▪ сформованість професійних мотивів, інтересів, намірів	46,3	33,9	19,8
<i>Знаннєвий критерій</i>			
▪ знання типів професій, їх основних характеристик, вимог до професіоналізму та ін.	69	22,2	8,8
<i>Рефлексивно-оцінний критерій</i>			
▪ уміння аналізувати свої професійні якості та придатність до певної професії	45	37,3	17,7
▪ адекватність самооцінки	37,5	36,7	25,8
<i>Діяльнісний критерій</i>			
▪ інформаційні уміння	28,2	37	34,8
▪ уміння самопрезентації	56,5	27,8	15,7
▪ уміння професійного планування	61,7	25,4	12,9
▪ уміння подолання стресових станів	43,5	40	16,5

Як видно з таблиці, найменший рівень розвитку у спортсменів було виявлено за знаннєвим критерієм (для 69 % спортсменів характерний низький рівень за знаннєвим критерієм і тільки для 8,8 % спортсменів – високий рівень). Більшість опитаних спортсменів не знають або погано знають типи професій за різними класифікаціями, не можуть назвати характеристики цих типів професій, не володіють інформацією й щодо інших питань: наприклад, про професійні мотиви і потреби людини, види стресу, структуру резюме, не знають, де можна знайти корисну інформацію стосовно особливостей та вимог різних професій тощо.

Особливо низько сформовані у спортсменів також уміння професійного планування та уміння самопрезентації (ці уміння сформовані у 61,7 % і у 56,5 % відповідно). Можемо припустити, це пов'язано з тим, що спортсмени у своїй професійній та навчальній діяльності досить рідко займаються цілеспрямованим плануванням.

Практичні вправи також показали, що розповісти про себе, свої сильні сторони, бажання, професійні плани, якості характеру, які можуть допомогти досягнути успіху в якійсь новій сфері, спортсмени здебільшого не можуть. У ситуаціях, які розігрувались зі спортсменами та в яких їм потрібно було продемонструвати уміння самопрезентації, вони поводитись досить стримано, почували себе некомфортно, не могли хвалити себе, звернути увагу на свої переваги та професійні можливості.

Таким чином, констатувальний експеримент показав, що вдосконалення розвитку потребує кожен із критеріїв сформованості готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри.

Рівень сформованості цієї готовності у цілому у спортсменів визначався як середнє арифметичне рівня розвитку кожного критерію. Результати наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Рівень розвитку готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри

Рівень розвитку	Кількість спортсменів	%
Високий	50	20,1
Середній	83	33,5
Низький	115	46,4

Як видно з таблиці, за результатами констатувального експерименту тільки 20,1 % спортсменів мають високий рівень сформованості готовності до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри, для 46,4 % спортсменів характерним є низький рівень.

Таким чином, можна зробити висновок про необхідність цілеспрямованого формування готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри.

Метою формального експерименту була перевірка ефективності розробленої педагогічної технології формування готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри. Для цього було сформовано експериментальну (Е) (125 осіб) та контрольну (К) (123 особи) групи таким чином, щоб початковий рівень сформованості готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри був приблизно однаковим (табл. 3).

Навчання спортсменів контрольної групи відбувалось за традиційними методиками, тобто основний наголос робився на розвитку спортивної кар'єри, а педагогічної роботи з метою формування готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри не проводилось.

Рівень розвитку готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри до початку експерименту

Рівень розвитку	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість спортсменів	%	Кількість спортсменів	%
Високий	24	19,2	26	21,1
Середній	42	33,6	41	33,3
Низький	59	47,2	56	45,5

У процес підготовки спортсменів експериментальної групи було впроваджено педагогічну технологію формування готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри.

Реалізація цієї педагогічної технології здійснювалась на базі спортивної спілки Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут” (НТУ „ХПІ”) через індивідуальну та колективну роботу тренерів зі спортсменами, організацію педагогами самостійної роботи спортсменів та впровадження авторського курсу “Професійне самовизначення спортсменів після закінчення спортивної кар'єри” (96 ауд. год.).

Авторський курс “Професійне самовизначення спортсменів після закінчення спортивної кар'єри”, що викладається спортсменам на базі методичного відділу НТУ „ХПІ”, містить лекційні, практичні заняття та передбачає розвиток усіх структурних компонентів відповідної готовності спортсменів – мотиваційного, когнітивного, практичного.

Після закінчення формувального експерименту проводилось порівняння рівня розвитку сформованості готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри в контрольній і експериментальній групах (порівняльний експеримент). Оцінювання відбувалось таким самим чином, як і до початку експерименту: за допомогою тих самих експериментальних методів на основі розроблених критеріїв і показників за трибальною шкалою. Отримані результати порівняльного експерименту за критеріями сформованості готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри наведено у табл. 4.

З табл. 4 видно, що в контрольній групі рівень розвитку за кожним критерієм сформованості готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри змінився незначною мірою. Знання спортсменів контрольної групи та уміння професійного планування майже не змінились взагалі.

В експериментальній групі найбільші зміни відбулись на рівні розвитку знань спортсменів, уміння самопрезентації, уміння аналізувати свої професійні якості та придатність до певної професії.

Найменшим чином розроблена педагогічна технологія впливає на адекватність самооцінки спортсменів (кількість таких спортсменів збільшилась на 8,8 %).

Результати експериментальної роботи (приріст у %)

Критерії і показники	Групи					
	експериментальна (125 осіб)	контрольна (123 особи)				
<i>Мотиваційно-цільовий критерій</i>						
♦ <i>рівень сформованості професійних мотивів, інтересів, намірів</i>						
• високий	+16,0	+1,7				
• середній	+24,8	+4,8				
• низький	-40,8	-6,5				
<i>Знаннєвий критерій</i>						
♦ <i>рівень сформованості знань типів професій, їх основних характеристик, вимог до професіоналізму та ін.</i>						
• високий	+21,6	0,00				
• середній	+28,8	+2,3				
• низький	-50,4	-2,3				
<i>Рефлексивно-оцінний критерій</i>						
♦ <i>уміння аналізувати свої професійні якості та придатність до певної професії</i>						
• високий	+20,0	+4,1				
• середній	+23,2	+7,3				
• низький	-43,2	-11,4				
♦ <i>адекватність самооцінки</i>						
• адекватна	+8,8	+1,7				
• дещо завищена або занижена	+20	+4,9				
• значно завищена або занижена	-28,8	-6,6				
<i>Діяльнісний критерій</i>						
Уміння	Група Е			Група К		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
♦ <i>інформаційні</i>	-27,2	+16	+11,2	-6,4	+4,0	+2,4
♦ <i>самопрезентації</i>	-48,8	+28	+20,8	-2,4	+1,7	+0,7
♦ <i>професійного планування</i>	-46,4	+29,6	+16,8	-2,5	+2,5	0,00
♦ <i>подолання стресових станів</i>	-32,8	+15,2	+17,6	-7,5	+5,2	+2,3

Загалом спортсмени давали більш різноманітні відповіді стосовно професій, які оберуть після спорту, вибір професій був більш ґрунтовно аргументованим, спорт-

смени більш докладно описували особливості професійної діяльності, яка є для них цікавою, обґрунтовували свій вибір професій пріоритетними професійними інтересами і мотивами.

Спортсмени також демонстрували більший обсяг та більш ґрунтовні знання навчального матеріалу з проблем професійного самовизначення, які вивчались при викладанні авторського курсу. Більш цікавими, повними та обґрунтованими були й відповіді стосовно аналізу спортсменами своїх професійних якостей та придатності до певної професії.

У практичних завданнях спортсмени експериментальної групи продемонстрували кращу сформованість умінь за діяльнісним критерієм. У завданнях, де потрібно було продемонструвати інформаційні уміння, вони робили більш ґрунтовну підборку вільних вакансій за певною професією, яку сами вибрали (як правило, за допомогою мережі Інтернет), за певними ознаками могли розбити ці вакансії на групи для кращого аналізування. Узагальнювали та аналізували вимоги роботодавців, робили висновки, у яких відображались професійні плани на майбутнє: що потрібно зробити, чому навчитись, як здобути досвід, які є можливості, як підвищити свої шанси отримати гарну роботу тощо.

Уміння самопрезентації демонструвались через складання резюме та розігрування ситуації проходження співбесіди для отримання певної посади. Спортсмени оволоділи уміннями краще репрезентувати себе, наголошувати на своїх перевагах і у письмовому резюме і під час усної співбесіди.

Складання професійних планів стало більш конкретним, докладним, часто передбачало і навчання, і влаштування на роботу, і професійне подальше просування. Уміння подолання стресових станів передбачало оволодіння конкретними засобами, методами як подолання, так і попередження стресу. Спортсмени оволоділи спеціальними методиками аутотренінгу, розслаблення, зняття емоційного напруження тощо.

Загалом кількість спортсменів експериментальної групи з високим рівнем розвитку готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри збільшилась на 16 %, із середнім – на 23,2 % (у контрольній групі – відповідно на 1,6 %, і на 4,1 %).

В експериментальній групі тільки 8 % спортсменів не визначились із майбутньою професією після закінчення спортивної кар'єри. Вони або взагалі не можуть поки що вибрати майбутню професію, або роблять поверхове припущення майже без аргументації своїх можливостей, придатності, планів. У контрольній групі таких спортсменів 39,8 %. У контрольній групі залишилась значна кількість спортсменів, які взагалі не бажають замислюватись над своїм професійним життям після закінчення спортивної кар'єри. Відповідь „я не планую закінчувати спортивну кар'єру” лишилась для цих спортсменів основною на запитання про професію, професійні плани після закінчення спортивної кар'єри.

Проведений аналіз показав, що спортсмени експериментальної групи показали кращі результати у рівні сформованості готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри. Було також визначено, що різниця у рівні розвитку цієї готовності в експериментальній і контрольній групі є статистично значущою.

Таким чином, розроблена педагогічна технологія формування готовності спортсменів до професійного самовизначення після закінчення спортивної кар'єри є

ефективною, вона сприяє істотно більш високому рівню формування відповідної готовності у спортсменів і її впровадження у процес професійної підготовки спортсменів є доцільним.

Список літератури: 1. Сисоєва С.О. Методологія науково-педагогічних досліджень: підруч. / С.О. Сисоєва, Т.Є. Кристопчук. - Рівне: Волинські береги, 2013. – 359 с. 2. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований / Бабанский Ю.К. – М.: Педагогика, 1982. – 192 с. 3. Сидоренко В.К. Основи наукових досліджень / Сидоренко В.К., Дмитренко П.В.– К.: РННЦ “ДІНІТ”, 2000. – 260 с. 4. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: [навч. посіб.] / [С.У. Гончаренко, П.М. Олійник, В.К. Федорченко та ін.], за ред. С.У. Гончаренка, П.М. Олійника. - К.: Вища школа, 2003. - 323 с.

Bibliography (transliterated): 1. Sisoeva S.O. Metodologija naukovo-pedagogichnih doslidzhen': pidruch. / S.O. Sisoeva, T.Є. Kristopchuk. - Rivne: Volins'ki oberegi, 2013. - 359 с. 2. Babanskij Ju.K. Problemy povyshenija jeffektivnosti pedagogicheskikh issledovanij / Babanskij Ju.K. – M.: Pedagogika, 1982. – 192 s. 3. Sidorenko V.K. Osnovi naukovih doslidzhen' / Sidorenko V.K., Dmitrenko P.V.– K.: RNNC “DINIT”, 2000. – 260 s. 4. Metodika navchannja i nauko-vih doslidzhen' u vishhij shkoli: [navch.posib.] / [S.U. Goncharenka, P.M. Olijnik, V.K. Fedorchenko ta in.], za red. S.U. Goncharenka, P.M. Olijnika. - K.: Vishha shkola, 2003. - 323 s.

UDC 378:37.048.45

T. Arabadzhy

**ANALYSIS OF THE EXPERIMENTAL WORK
ON FORMING OF ATHLETES' READINESS FOR
THEIR PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION AFTER THEIR SPORT
CAREER COMPLETION**

The article analyses the effectiveness of the worked out pedagogical technique of forming of athletes' readiness for their professional self-determination after their sport career completion.

The check of effectiveness of the pedagogical technique worked out was being performed during the pedagogical experiment. The experiment took place in 2008-2014 under the natural conditions and included three stages: ascertainment, forming, and comparative.

The goal of the ascertainment pedagogical experiment was to find out the level of formed readiness for the professional self-determination of athletes after their sport career completion, and accordingly the expediency of execution of the special pedagogical work for the increasing of this level. The ascertainment experiment showed that the improvement of development is necessary for each of the criterion of the readiness formation of athletes for their professional self-determination after their sport career completion.

During the forming experiment the pedagogical technique was introduced into the process of experimental group athletes' training. After the finishing of forming experiment there were held the comparisons of the level of forming development of the athletes' readiness

for their professional self-determination after their sport career completion within the control and experimental groups (comparative experiment).

In accordance with the results of the experimental work it was defined that the worked out pedagogical technique is effective, it contributes to significantly higher level of forming of the appropriate readiness among athletes, and its implementation into the process of the athletes professional training is reasonable.

Key words: *professional self-determination, readiness for the professional self-determination, sport career completion, pedagogical experiment.*

УДК 378:37.048.45

Т.Д. Арабаджи

**АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТОВ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО
ФОРМИРОВАНИЮ ГОТОВНОСТИ СПОРТСМЕНОВ К
ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ САМООПРЕДЕЛЕНИЮ ПОСЛЕ ОКОНЧАНИЯ
СПОРТИВНОЙ КАРЬЕРЫ**

В статье проанализирована эффективность разработанной педагогической технологии формирования готовности спортсменов к профессиональному самоопределению после окончания спортивной карьеры. По результатам экспериментальной работы было определено, что разработанная педагогическая технология эффективна, она способствует существенно более высокому уровню формирования соответствующей готовности у спортсменов и ее внедрение в процесс профессиональной подготовки спортсменов целесообразно.

Ключевые слова: *профессиональное самоопределение, готовность к профессиональному самоопределению, окончание спортивной карьеры, педагогический эксперимент.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 23.07.2014